

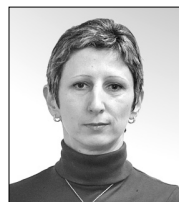
Obitelj i vršnjaci u životu adolescenata

UDK: 159.913-055.5

159.923.2-053.2

Pregledni članak

Primljeno: 29. 9. 2012.

Dr. sc. Marina Đuranović¹
OŠ Okučani, Okučani
marina.djuranovic@sk.t-com.hr

Sažetak

Roditeljska i vršnjačka uloga u životu adolescenata nepresušna je tema znanstvenih istraživanja diljem svijeta. Nedvojbena je činjenica da i jedni i drugi imaju značajan utjecaj na socijalni i emocionalni život adolescenata. Međutim, dugi niz godina znanstvenici su obiteljski i vršnjački utjecaj u životu adolescenata proučavali odvojeno jedan od drugoga te ga predstavljali kao da je on obrnuto proporcionalan: dok jedan raste, drugi opada. Suvremena znanstvena istraživanja napravila su odmak od ove pretpostavke te navode da roditelji i vršnjaci nisu dvije suprotstavljene strane koje se natječu u tome tko će imati veći utjecaj na adolescente. I jedni i drugi (i roditelji i vršnjaci) značajno utječu na adolescente i jednako su važni za njihov skladan socijalni i emocionalni razvoj.

Ključne riječi: adolescencija, adolescenti, obitelj, roditeljski nadzor, vršnjaci, vršnjački utjecaji

¹ Marina Đuranović je učiteljica sa završenim poslijediplomskim znanstvenim studijem pedagogije, te doktorskim studijem pedagogije. Doktorirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu s temom *Utjecaj vršnjaka na rizično socijalno ponašanje učenika*. Kao vanjska suradnica Učiteljskog fakulteta sudjeluje u realizaciji nastave na Odsjeku u Petrinji (Školski propisi i dokumentacija, Teorije nastave i obrazovanja i Nastavni kurikulum) te na Kineziološkom fakultetu (Didaktika).

Uvod

Obitelj je dugi niz godina tema brojnih znanstvenih i stručnih radova. Utjecaj obitelji na pojedinca je nedvojben. On je najintenzivniji tijekom ranog djetinjstva, odrastanjem djeteta nešto slabi, no nikada ne prestaje. Obiteljski utjecaji oblikuju cjelokupnu djetetovu osobnost. Oni mogu djelovati pozitivno ili negativno na razvoj djetetove inteligencije, emocija, tjelesnih i socijalnih sposobnosti. Želeći istaknuti snagu i jačinu obiteljskog (roditeljskog) utjecaja na život djece i mladih Forward i Buck (2002., 13) navode: "Naši roditelji zasade mentalno i emocionalno sjeme u nama-sjeme koje raste kako i mi rastemo. U nekim obiteljima to je sjeme ljubavi, poštovanja i samostalnosti. No, u mnogim drugim obiteljima radi se o sjemenu straha, dužnosti ili krivnje". Jurčević-Lozančić (2005.) naglašava da djeca prenose sve obrasce ponašanja i osjećajne reakcije koje doživljavaju od odraslih u obitelji. Daka-ko da usvojeni obrasci ponašanja u ranom djetinjstvu uglavnom ostaju i zadržavaju se kao takvi i u kasnijoj dječjoj životnoj dobi, odnosno adolescenciji.

Uloga obitelji u životu djeteta se mijenja. Ona nije ista u ranom djetinjstvu, predškolskoj, školskoj i adolescentskoj dobi (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.).

U ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi obitelj treba djetetu pružiti tjelesnu i emocionalnu sigurnost te se brinuti za njegovo zdravlje. Zdrava i poticajna obitelj ponudit će djetetu trajnu, stalnu i strukturiranu okolinu koja će biti poticajna za dijete i nuditi mu razna iskustva.

U školskoj dobi vrlo je važna emocionalna potpora i brižnost roditelja prema djeci. Obitelj vodi brigu o djetetovom napretku u školi kao i o konstruktivnom provođenju slobodnog vremena. Sremić i Rijavec (2010.) ističu kako je za školski uspjeh djeteta osobito važno roditeljsko uključivanje i podržavanje autonomije. Autorice navode da koliko god je važno da dijete osjeti da je voljeno i prihvaćeno, ono mora razumjeti i pravila ponašanja, te znati da će roditelji tražiti da se ona uvažavaju. Djetetu, da bi razvilo radne navike, potreban je nadzor roditelja nad njegovim ponašanjem.

Biti dobar roditelj današnjem adolescentu veliki je izazov. Možda su svu kompleksnost roditeljstva najzanimljivije opisali Rita i John Sommers-Flanagan (2006.) tvrdeći metaforički da je roditeljstvo istodobno i umjetnost i znanost. Roditelj adolescentu treba pružiti emocionalnu potporu, dnevnu i životnu organizaciju te postaviti jasna pravila ponašanja. To svakako nije jednostavan zadatak ako znamo da adolescenti teže za neovisnošću i slobodom. Novo, postmoderno društvo i stavovi o adolescenciji i adolescentima zahtijevaju od roditelja odgovore na nove probleme kao i redefiniranje odgovora na stara pitanja (Feinberg i sur., 2007.).

Adolescenti današnjice

Adolescencija je razvojno razdoblje puno iznenađenja koja nisu uvijek najugodnija. To je doba odrastanja, sazrijevanja, osamostaljivanja, traženja sebe i svoga mjesta u društvu. Biti adolescent nije nikada bilo jednostavno, no moglo bi se reći da je to danas teže nego ikada prije.

Lebedina-Manzoni i Lotar (2011., 40) opisuju adolescenciju kao “važno razdoblje u životu pojedinca, ispunjeno brzim razvojnim promjenama, povećanim zahtjevima okoline, očekivanjima koje sami sebi namećemo, potrebom za zauzimanjem osobnog stava, stila ponašanja, težnji ka prepoznatljivosti tj. identitetom”.

“Adolescencija je doba obilježeno izmjeničnim konformizmom i ekstremizmom u ponašanju, te manifestiranjem i vjernosti i pobune, jer upravo u toj životnoj fazi čovjek najintenzivnije reagira na različite utjecaje iz okoline. Stoga je doba adolescencije izrazito obilježeno i potrebom za identifikacijom, tj. traganjem za ljudima koji mogu poslužiti kao uzor i idejama i /ili idealima kojima se vrijedi pokloniti” (Ilišin, 1999., 29).

Adolescent nije više dijete, a nije ni odrasla osoba. Najčešće ni on sam ne zna tko je i što je. Zna samo da je zbunjen, izgubljen, nesiguran, ranjiv, razdražljiv, labilan, povodljiv. O svemu zna po nešto, a ni o čemu sve. Više bi htio nego što bi mogao. Redovito zna što neće, a ne zna što hoće. Obezvrjeđuje iskustva odraslih, a svoja još nema. Svega mu je dosta i istodobno mu ničega nije dosta (Torre, 2001.).

Ulaskom u adolescenciju cjelokupan dječji izgled se drastično mijenja. Adolescenti se vrlo teško prilagođavaju na novu unutrašnju i vanjsku stvarnost. Tjelesni izgled postaje jedna od njihovih najvažnijih briga. Većina adolescenata nezadovoljna je svojim izgledom i smatra se neprivačnim i smiješnim svojim vršnjacima. “Slika koju vide u zrcalu odstupa od njihovih ideala ljepote kojima su svakodnevno bombardirani preko različitih časopisa i filmova, a sami još nisu dostigli onu razinu psihičke i socijalne zrelosti na kojoj ove oznake gube na važnosti i zamjenjuju se drukčijim kriterijima i vrednotama” (Maleš, 1995., 18).

Nagle fiziološke promjene i bogatstvo novih, tek otkrivenih emocija zbunjuju mladog čovjeka te ga dovode u stanje nemira i uzbuđenosti. Njihovo ponašanje zbunjuje i odrasle. Do jučer mirna i poslušna djeca, postaju drska, prkosna i svadljiva. Odlični učenici postaju dobri, a dobri jedva prolaze u školi. Sukobi s roditeljima, braćom i sestrama postaju sve učestaliji.

To je, između ostalog i vrijeme kada mladi aktivno izgrađuju svoju ličnost; najprije kroz odabir odjeće, glazbe, duljine i boje kose, a zatim kroz formiranje stavova, vrijednosti i mišljenja. Često su odsutni od kuće i prihvaćaju niz osobina karakte-

rističnih odraslima (Buljan-Flander i Karlović, 2004.). Udaljavaju se od roditelja i postaju zainteresiraniji za svijet vršnjaka.

Vrijednosni sustav mladih u razdoblju adolescencije je vrlo promjenjiv pa oni tako npr. u obiteljskom okruženju vjeruju u tradicionalne vrijednosti iz poštovanja prema roditeljima, dok su u školskom okruženju sasvim otvoreni prema promjenama, spremni učiti o novim stvarima te iznijeti svoje mišljenje o njima (Daniel i sur. 2012.).

Tijekom adolescencije jača seksualni nagon i javljaju se nove uznemirujuće misli i osjećaji koji ga prate. Mladi ljudi su zburnjeni i vrlo nesigurni po pitanju seksualnosti. U nedostatku seksualne edukacije (kod kuće i u školi) adolescenti su prisiljeni učiti o seksualnosti putem masovnih medija i vršnjaka. Ovi posljednji su, prema istraživanjima, najčešći izvor informacija i to vrlo često netočnih (Hodžić i sur., 2003.).

Kognitivni razvoj u adolescenciji omogućuje mladima drukčiju procjenu svijeta. Zahvaljujući tome, mladi ljudi počinju mijenjati svoj odnos prema društvenim autoritetima. Orijeantirani na ulazak i uspješno uklapanje u svijet odraslih, zahvaljujući sposobnosti refleksivnog i apstraktnog mišljenja, oni počinju kritički evaluirati svijet u kojem žive. Preispituju što svijet jest i što bi mogao biti. Razvija se njihovo moralno rezoniranje i sklonost idealizmu. Teoretiziraju o boljem svijetu, izražavaju nadu da će ga poboljšati, pa i djeluju u skladu s tom nadom (Lacković-Grgin, 2006.). Keating (2004., prema Daniel i sur. 2012.) navodi da na kognitivni razvoj tijekom adolescencije značajno utječu socijalne interakcije mladih s okruženjem u kojem žive kao i sam kulturni okvir.

U ovom životnom periodu oni su podložni različitim utjecajima. Skloni su svim vrstama eksperimentiranja (cigarete, droga, alkohol) što uzrokuje i pojavu rizičnih oblika ponašanja. Većem broju adolescenata ovo ostaje samo prolazna "avantura", ali nažalost postoji i dio koji u tome ustraje stvarajući trajnu naviku koja se proteže kroz cijeli život. Na eksperimentiranje ovim supstancama može ih motivirati znatiželja, nezadovoljstvo određenim segmentom života, obiteljski problemi, zabava, ali i prihvaćenost od strane vršnjaka.

Mladi su u periodu adolescencije izrazito osjetljivi prema pitanjima nepravde, nasilja, diskriminacije, siromaštva, ... Oni se rado odazivaju na sudjelovanje u otklanjanju tih negativnosti. Nažalost, društvo ih uvijek ne podržava.

Adolescentima nije lako. Bore se s prijelazom iz djetinjstva u svijet odraslih. Nastoje postići školski i društveni uspjeh, te ispuniti očekivanja roditelja i prijatelja.

Izazovi koje nosi adolescencija brojni su i kompleksni. Ovdje smo spomenuli samo neke od njih. Međutim, većina adolescenata uspijeva ih uspješno svladati te bez nekih većih problema ulazi u svijet odraslih i preuzima svoju ulogu u njemu.

Uloga obitelji u životu adolescenata

Na pitanje što je to obitelj svaki bi pojedinac drugačije odgovorio, međutim svaki od navedenih odgovora bio bi točan. Većina definicija vjerojatno bi se temeljila na osobnim doživljajima i iskustvima pojedinca vezanim uz obitelj.

Obitelj je mjesto gdje dijete stječe svoja prva znanja, vještine i navike te usvaja sustav vrijednosti i norme ponašanja. U njoj dijete stvara sliku o sebi i o drugim ljudima. "Iz obitelji se prenose stavovi prema uspjehu, kompeticiji, rješavanju problema, stavovi prema sebi, modeliraju se odnosi prema drugim ljudima, kao i što se usvajaju različite vrline: poštenje, radinost, kooperacija i druge vrline, ovisno o tome koja je vrsta ponašanja roditelju važna. Iznad svega, što god naučila u obitelji, djeca naj snažnije uče osjećaje svojih roditelja prema sebi i životu općenito" (Miliša i Zloković, 2008., 41).

Iako je adolescencija životno razdoblje u kojem mladi nastoje steći neovisnost i polako se kreću prema svijetu odraslih, istraživanja pokazuju da je obiteljski angažman još uvijek vrlo važan (Nurmi, 2004., prema Wiseman 2011.). Deković i Raboteg-Šarić (1997.) navode da se povezanost između roditelja i djece ne smanjuje tijekom adolescencije te da roditelji djece adolescenata zadržavaju znatan utjecaj na razvoj socijalnih odnosa svoje djece izvan obitelji. Navedene autorice također ističu da kvaliteta odnosa između roditelja i djece utječe na kvalitetu interakcija s vršnjacima, tj. adolescenti koji imaju kvalitetnije odnose s roditeljima imat će i kvalitetnije odnose sa svojim vršnjacima. Štoviše, brojna istraživanja potvrđuju značajan i konstantan utjecaj roditelja, ne samo u životu djece i adolescenata, nego i u životu odrasle djece (Aquilino, 1997.; Renk i sur., 2007.). Giordano i suradnici (2007.) ističu činjenicu da adolescenti fundamentalno ovise o roditeljima i imaju relativno malo slobode da mijenjaju svoje osnovne životne okolnosti.

Roditeljima se često čini da roditeljski dom adolescentima ništa ne znači, no stvarnost je sasvim drugačija. Taj dom za adolescenta jedina je sigurna i stabilna "luka" u kojoj se on osjeća sigurnim i zaštićenim (Delač Hrupelj i sur., 2000.). Kako bi se adolescent razvio u mentalno, emocionalno i socijalno stabilnu i zdravu odraslu osobu u obiteljskom domu trebaju vladati toplina, prihvaćanje, jasno definirana pravila ponašanja te vrlo razvijena kultura međusobnog humanog i kvalitetnog komuniciranja.

Odnosi među roditeljima imaju snažan utjecaj na brojne aspekte obiteljskog života i dječje, ali i adolescentske socijalne prilagođenosti. Roditeljski sukobi preduvjet su rizičnog socijalnog ponašanja djece i adolescenata i pojave depresivnog raspoloženja (Feinberg i sur., 2007.).

Znanstvenici ističu nužnost skladnog roditeljskog djelovanja i međusobnog dogovora oko odgojnih vrijednosti i načela kako u odgoju mlađe djece, tako i u odgoju adolescenata. Istraživanja pokazuju da roditeljski sukobi i neskladno djelovanje u odgoju djece dovode do smanjenja dječjeg osjećaja sigurnosti i njihove sposobnosti razvoja samokontrole (Jones i sur., 2003., prema Feinberg, 2007.). Pozitivni i usklađeni roditeljski odgojni postupci pružaju adolescentima sigurnost što je ključno za njihov normalan i zdrav razvoj (Weissman i Cohen, 1985., prema Feinberg, 2007.).

Obitelj adolescentu treba pružiti osjećaj osobnog zadovoljstva. Osobno zadovoljstvo potiče pozitivne emocionalne reakcije i osjećaje. Ono je povezano s pozitivnim rastom i razvojem, povećanim životnim veseljem te sa socijalnom prilagodbom, mentalnim zdravljem i školskim uspjehom (Diener i Diener, 2009., prema Oberle i sur., 2011.). Gilman i Huebner (2003.) navode da je visoka razina osobnog zadovoljstva pozitivno povezana s interpersonalnim odnosima, pozitivnim odnosima s roditeljima te da je negativno povezana s depresijom, anksioznošću i negativnim stavovima prema školi i učiteljima.

Raboteg-Šarić i suradnici (2011.) kao važnu ulogu obitelji (roditelja) navode buđenje i poticanje nade i optimizma kod adolescenata. Navedena autorica i suradnici navode rezultate istraživanja koji ukazuju na značajne razlike u optimizmu u odnosu na odgojni stil roditelja. Adolescenti autoritativnih roditelja iskazuju najviši optimizam u usporedbi sa svojim vršnjacima koji svoje roditelje doživljavaju permisivnima ili autoritarnima.

Nadu i optimizam mogli bismo usko povezati sa samopoštovanjem. Za samopoštovanje možemo reći da je vrijednosna i emocionalna komponenta pojma o sebi (Miljković i Rijavec, 2001.). Mladi koji imaju visoko samopoštovanje uglavnom karakterizira visok stupanj nade i optimizma. Osobe s visokim samopoštovanjem u svakodnevnom životu funkcioniraju vrlo uspješno. Oni sebe prihvaćaju sa svim svojim dobrim i lošim stranama. Budući da su svjesni nekih svojih slabosti i nedostataka spremni su ih mijenjati. Život vide kao izazov s kojim su se spremni suočiti i svladati ga. Postavljaju sebi zahtjevne ciljeve i nastoje ih ostvariti. Obitelj ima veliku ulogu u izgradnji samopoštovanja djece i mladih. Na temelju obiteljskih, odnosno roditeljskih poruka i postupaka dijete već od druge godine života počinje graditi sliku o sebi. Samopoštovanje ima važnu ulogu tijekom cijelog života, a osobito u periodu adolescencije jer u velikoj mjeri pomaže adolescentu oduprijeti se svim negativnim utjecajima koji ga okružuju. Shaw i Wood (2009) smatraju da je samopoštovanje prirodan nusproizvod zdravog, produktivnog života kojim žive potpuno razvijena djeca.

Adolescentima je, bez obzira što oni to možda ne žele priznati, za sigurno putovanje iz svijeta djetinjstva prema svijetu odraslih potrebno vodstvo i nadzor roditelja.

lja. Juul (2008.) roditelje u životu djece i mladih vrlo slikovito opisuje uspoređujući ih sa svjetionikom koji im u pravilnim razmacima šalje jasne signale iz kojih mogu naučiti kako ploviti kroz život. Gottfredson i Hirschi (1990., prema Johnson i sur., 2011.) ističu da roditelji imaju ključnu ulogu u razvoju dječjeg ponašanja, napominjući da, ako oni ne pružaju adekvatan nadzor i potrebnu korektivnu disciplinu, dijete će razviti lošu kontrolu impulsa. Rubin i Mills (1991., prema Gaertner, 2010.) također upozoravaju da nedostatak roditeljskog nadzora rezultira porastom eksternaliziranih problema u ponašanju adolescenata. Smanjen roditeljski nadzor povezan je i s konzumiranjem alkohola, duhana, rizičnim seksualnim ponašanjem (Patrick i sur., 2005.), a slabo nadzirani adolescenti učestalije manifestiraju depresivne simptome, imaju nisko samopoštovanje i loš akademski uspjeh (Gil-Rivas i sur. 2003.).

Sam termin *roditeljski nadzor* autori različito definiraju. Prema National Institute on Drug Abuse (2002., prema Bourdeau i sur., 2011.) nadzor je skup ponašanja koji roditelji koriste kako bi saznali kretanje svojih adolescenata, upoznali njihove prijatelje i aktivnosti kojima se bave. Kao izvore znanja o adolescentima roditelji u literaturi navode razgovor sa samim adolescentima, njihovim prijateljima, braćom i sestrama, učiteljima i susjedima, zatim slušanje i promatranje adolescenata, a ponekad i sami stvaraju svoje pretpostavke. Roditeljsko poznavanje djetetovih prijatelja od iznimne je važnosti jer pomaže roditeljima da se bolje povežu sa svojim adolescentima, pruža im osjećaj sigurnosti ako znaju da vršnjaci imaju pozitivan utjecaj, a upozorava ih u slučaju da se druže s vršnjacima koji su skloni delinkventnom ponašanju (Bourdeau, 2011.). Roditelji izjavljuju da se odrastanjem adolescenata njihov krug prijatelja širi tako da ne poznaju baš sve njihove prijatelje. Kerr i Stattin (2000., prema Hayes i sur., 2007.) nude nešto jednostavniju definiciju roditeljskog nadzora i definiraju ga kao roditeljsko znanje o aktivnostima adolescenata, a ono ovisi o spremnosti adolescenata da te aktivnosti otkriju. Roditeljski nadzor ovisi o roditeljskoj motivaciji, ciljevima, vrijednostima te o društvenom kontekstu. Značajan broj znanstvenika nalazi poveznicu između roditeljskog nadzora i obiteljske strukture. Adolescenti koji su bez nadzora u povećanom su riziku od problema u ponašanju, a samohrani roditelj nije u mogućnosti nadzirati adolescenta kao što to mogu dva roditelja (Cookston, 1999., prema Hoffmann, 2006.). Svakako da tu veliki utjecaj ima i povezanost roditelja i adolescenta, različite stresne životne situacije, prihodi roditelja te uvjeti stanovanja. Adolescenti koji žive samo s jednim roditeljem u središnjim obiteljskim prilikama nisu u znatno većem riziku upuštanja u delinkventna ponašanja od njihovih vršnjaka koji žive s oba roditelja. U prilog ovoj tvrdnji su i rezultati istraživanja o povezanosti obiteljske strukture učenika (srednjoškolaca) i manifestiranja rizičnih oblika socijalnog ponašanja u kontekstu vršnjaka koje provodi Đuranović (2012.), a prema kojima se razlika pokazala samo u varijabli *nedisci-*

pliniranost. Učenici koji su živjeli samo s jednim roditeljem (samo s majkom) češće su ometali nastavu od onih koji su živjeli s oba roditelja. Razlika se nije pokazala ni u jednoj drugoj varijabli, a obrađene su sljedeće varijable: *fizička agresivnost, bježanje s nastave, varanje, skitnja, socijalna agresivnost, verbalna agresivnost, prkos, krađa u školi, krađa u trgovini, uništavanje školske imovine, droga, alkohol, rizična ponašanja na internetu, kockanje, kockanje na internetu*. Demuth i Brown (2004., prema Hoffmann, 2006.) također navode da adolescenti koji žive samo s jednim roditeljem ne iskazuju više problema u ponašanju ako npr. u kući žive i druge odrasle osobe (djed, stric, ujak, ...) s kojim se mogu identificirati i koji mogu nadzirati njihovo ponašanje. Međutim, autori ističu važnost spola roditelja s kojim adolescent živi te naglašavaju da život bez majke povećava rizik od poremećaja u ponašanju više nego život bez oca.

Brižan odnos s roditeljima povezan je s nižim koeficijentom delinkvencije, a praćenje i nadzor su pouzdani zaštitni čimbenici (Anderson i Hughes, 2009.). Kombiniran utjecaj roditeljske privrženosti i kontrole (autoritativan roditeljski odgojni stil), ne smanjuje samo pojavu delinkventnog ponašanja nego i niz drugih problema. Iskrenost i otvorenost preduvjet su za bliskost roditelja i adolescenta. To daje priliku adolescentu da otvoreno govori o svojim osjećajima, mislima i namjerama (Rezić i sur., 2010.).

Dakako da ne smijemo zanemariti činjenicu da bi roditeljska uključenost u život adolescenta trebala biti umjerena, jer pretjerivanje u bilo kojem smislu nosi sa sobom i niz negativnosti. Stoga neumjerena i prevelika uključenost roditelja u život adolescenta može izazvati osjećaj tjeskobe i ovisnosti o roditeljima te na taj način onemogućiti mlade da razviju vještine rješavanja životnih problema i izazova što u konačnici rezultira razvojem internaliziranih poremećaja (Bayer i sur. 2006.).

Znanstvenici provode istraživanja prema kojima postoje dvije temeljne dimenzije roditeljskog ponašanja (Darling i Steinberg, 1993; Peterson i Rollins, 1987., prema Sremić i Rijavec, 2010.), a to su emocionalnost i kontrola. Dimenzija emocionalnosti odnosi se na emocije koje roditelj doživljava i pokazuje u svojem odnosu s djetetom. To je bipolarna dimenzija gdje je emocionalna toplina (ljubav, razumijevanje, briga za dijete i sl.) na jednom kraju dimenzije, a emocionalna hladnoća (zanemarivanje, kritiziranje, odbacivanje djeteta i sl.) na drugom. Dimenzija kontrole također je bipolarna. Intenzivna kontrola djetetovog ponašanja nalazi se na jednom kraju dimenzije, dok je na drugom slaba kontrola djetetovog ponašanja. Keresteš (2001.) navodi da brojna istraživanja ukazuju na potrebu razlikovanja psihološke i bihevioralne roditeljske kontrole. Psihološka kontrola odnosi se na roditeljeve pokušaje kontroliiranja djetetova psihološkog i emocionalnog svijeta. Roditelji koji nastoje provoditi psihološku kontrolu djeteta onemogućavaju razvoj djetetove psihološke nezavisnosti

i samostalnosti. Bihevioralna se kontrola odnosi na roditeljeve pokušaje reguliranja djetetova ponašanja i to uglavnom onog nepoželjnog. Roditelji nastoje regulirati ponašanje djeteta određujući pravila i postavljajući granice ponašanja. Barber i suradnici (1994., prema Keresteš, 2001.) ukazuju na to da je snažna roditeljska psihološka kontrola povezana s internaliziranim problemima adolescenata (anksioznošću i depresivnošću), dok je slaba bihevioralna kontrola povezana s eksternaliziranim problemima (agresivnošću, delinkvencijom, uporabom droga).

Sakoman (2009., 201) navodi da mudrost roditeljstva osobito dolazi do izražaja tijekom adolescencije “u vještini kojom obitelj na dinamičan način uspijeva održavati optimalnu ravnotežu između dvije naoko suprotstavljene intencije: jedna je održavanje nužne kontrole unutar postavljenih granica i provođenje nadzora nad ponašanjem tinejdžera “vani”, a druga podrazumijeva davanje djetetu poticaja za aktivnosti izvan obiteljskog doma kako bi u prostoru sve veće slobode razvijala vještine nužne za proces socijalnog sazrijevanja i završetak separacije”. Navedeni autor ističe kako je potrebno puno senzibiliteta da se ta ravnoteža ne poremeti te da se uspješno i kvalitetno odradi roditeljska zadaća: osposobljavanje djeteta za odraslost.

Brojna istraživanja pokazuju da odnosi roditelja i njihovih potomaka svakim danom imaju sve veću tendenciju poboljšanja (Aquilino, 1997.). U velikom broju obitelji sve je više prisutan odnos koji se temelji na međusobnom poštovanju, privrženosti i podršci. Taj osjećaj privrženosti i pripadanja obitelji od iznimne je važnosti za cjelokupan razvoj djece i adolescenata, a također ima i značajan utjecaj na uključenost mladih u antisocijalna ponašanja.

Adolescenti i vršnjaci

Uz obiteljske, vršnjački su odnosi iznimno važni za normalan psihosocijalni razvoj adolescenata. Objašnjenje za to su brojne pubertetske nedoumice i nevolje zbog kojih se adolescenti obraćaju vršnjacima i traže pomoć i razumijevanje kako bi što lakše prihvatili ekspanziju mnogih bioloških promjena koje im se događaju (Douvan i Adelson, 1966.). U periodu adolescencije je osobito izražena potreba mladih za formiranjem vlastitog identiteta. To ih navodi da provode više vremena s vršnjacima, da se s njima osjećaju ugodnije nego s članovima obitelji, te da konstantno brinu kako će i hoće li ih prijatelji prihvatiti (Youniss, 1980.; Fuligni i sur., 2001).

Adolescent u vršnjačkoj grupi nastoji pronaći sebe. On na temelju vršnjačkih reakcija korigira svoj fizički izgled i ponašanje kako se ne bi bitno razlikovao od ostalih članova. Vršnjaci su ti na osnovu čijih se komentara, mišljenja i ponašanja gradi slika o sebi, bilo pozitivna ili negativna. U ovom razvojnom razdoblju pripadanje grupi je vrlo važan čimbenik socijalnog i emocionalnog razvoja pojedinca (adolescenta). “U

adolescenciji je važno emocionalno slaganje s prijateljima, a grupa eksperimentiranjem omogućava bolje razumijevanje sebe: drugi postaju neka vrsta zrcala u kojem vidimo sebe, a zrcala, pa i ona sajmišna, ipak nam otkrivaju poneku istinu o nama” (Bastašić, 1995., 78). Pojedinaac u grupi zadovoljava neke svoje osnovne potrebe kao što su npr. potreba za ljubavlju, zabavom pripadanjem, uvažavanjem, potporom, sigurnošću, emocionalnom stabilnošću, samoostvarivanjem, razumijevanjem.

Provodeći istraživanje na Novom Zelandu Sullivan i suradnici (2004.) promatrali su njihove srednjoškolce i zapazili da se oni svrstavaju u nekoliko grupa. Izdvojili su sljedeće:

– **sportaši** – su oni učenici koji se bave sportom i pomoću njega predstavljaju svoju školu. Oni su cijenjeni i poštovani kako od drugih učenika tako i od učitelja. Unutar škole oni imaju najviše moći i kao pojedinci i kao grupa. Kod njih je osobito izražena želja za dominacijom.

– **akademici** – su učenici koji su iznimno uspješni u učenju i samim time zauzimaju važno mjesto u školi. Ova grupa učenika cijenjena je u školi no ipak ne u tolikoj mjeri kao sportaši.

– **alternativci** – su učenici za koje se može reći da su nekonformisti. Oni su zanimljivi drugim učenicima zbog svog ekstremnog i neobičnog ponašanja i općenito samog svog nastupa.

– **rizični** – su oni učenici kod kojih dominira antisocijalno ponašanje. Njihovo ponašanje je neprihvatljivo drugim učenicima i stoga ih oni odbacuju i distanciraju se od njih. Učitelji nastoje i žele pomoći ovoj skupini učenika te ih vratiti na pravi put, no budući da oni ignoriraju i ne žele prihvatiti tu pomoć na kraju i oni odustaju od njih.

– **šminkeri** – su učenici koji su svjesni svoje pojave i svog stila. Oni posvećuju veliku pozornost svome izgledu, frizuri, načinu odijevanja i općenito samom svom nastupu. Važno im je kako se predstavljaju i kako ih drugi učenici vide.

– **obični** – su oni učenici koji ne pripadaju ni jednoj od navedenih grupa. Oni jednostavno ni sa svojim ponašanjem, ni sa svojim izgledom kao ni sa svojim učenjem ne privlače pozornost na sebe.

Vršnjačke grupe imaju značajnu ulogu pri potrazi i utvrđivanju osobnog identiteta (Cullingford i Morrison, 1997.; Lacković-Grgin, 2006.). One predstavljaju modele za učenje uloga i određuju standarde ponašanja u ulogama (Lacković-Grgin, 2006.). Muus (1996., prema Lacković-Grgin, 2006.) ističe da konformiranje s očekivanjima vršnjaka pomaže mladima utvrditi koje im uloge najviše odgovaraju. Provodeći vrijeme s vršnjacima koji ga razumiju i pružaju mu pomoć i potporu adolescent će realnije i preciznije dati pravi smisao različitim životnim situacijama u kojima se nađe što će mu olakšati izgradnju osobnog identiteta. Prijatelji su ti koji pomažu in-

dividualnom osjećaju identiteta reflektirajući, pojačavajući i uzvraćajući vrijednosni pogled na self. Razlog relativno velikog utjecaja vršnjaka na izgradnju identiteta svakako je njegova nestabilnost, nestalnost, difuznost i lomljivost budući da se on nalazi na samom početku svoje izgradnje.

Struktura grupe u adolescenciji se mijenja i ona više nije istospolna. Formiraju se i prva prava prijateljstva. Osnovna karakteristika svake prijateljske veze je vrijeme provedeno zajedno u druženju i obavljanju zajedničkih aktivnosti. Dakle, budući da vršnjaci imaju važan utjecaj u prijelazu iz djetinjstva u ranu adolescenciju znanstvenici koji se bave ovim područjem (vršnjacima i vršnjačkim odnosima) osobito su zainteresirani za kvalitetu adolescentskog prijateljstva. Kvaliteta prijateljstva defini- ra se kao kontinuum pozitivnih i negativnih utjecaja. Na jednoj strani nalaze se po- zitivne značajke prijateljstva (intimnost, druženje, odanost, prosocijalno ponašanje), dok su na drugoj strani negativne značajke (sukobi i natjecanja). Prijateljstvo nisko u pozitivnim značajkama, a visoko u negativnim smatra se prijateljstvom niske kva- litete (Berndt, 1998., prema Gaertner i sur., 2010.). Prijateljstva visoke kvalitete po- vezana su s manje eksternaliziranih problema u ponašanju i smanjena je vjerojatnost upuštanja u antisocijalna ponašanja kao što je npr. bullying (Bollmer i sur., 2005.). Klarin (2006.) među najvećim dobitima prijateljstva ubraja: emocionalnu sigurnost, pozitivnu sliku o sebi, zadovoljavanje potrebe za intimnošću, socijalnu kompetenci- ju, usvajanje prosocijalnog ponašanja, zadovoljstvo.

U adolescentskim prijateljstvima zapažene su razlike s obzirom na spol. Djevo- jačka prijateljstva obično su nešto dublja, otvorenija, jača je čuvstvena međuovisnost i više im je stalo do uzajamne podrške. Mladići žele prijatelja s kojim će dijeliti zajedničke interese, češće su skloni nadmetanju i mnogo rjeđe tjelesno iskazuju na- klonost (Conger, 1986.).

Kandel (1978., prema Klarin, 2006.) je provela jedno od prvih longitudinalnih istraživanja čiji su rezultati potvrdili sličnost mišljenja i ponašanja prijatelja (adoles- cenata). Rezultati usporedbe govore o velikoj sličnosti i to u političkim uvjerenjima, obrazovnim aspiracijama, konzumiranju droge i manjim oblicima delinkventnog ponašanja. Ako su prijatelji različiti, oni prekidaju prijateljstvo.

Nažalost, postoje i adolescenti koji ne nailaze na prihvaćanje vršnjaka. Nespo- sobnost uspostavljanja odnosa s vršnjacima rezultira nizom problema. Svijest da su neprihvaćeni pojačava im osjećaj nesigurnosti, osamljenosti i socijalne izoliranosti, te smanjuje samopouzdanje. Veliki broj adolescenata koji su imali problema pri us- postavljanju vršnjačkih odnosa kasnije su se razvili u neprilagođene odrasle osobe.

Dosadašnja istraživanja uglavnom su se bavila negativnim utjecajima vršnjaka na pojedinca (adolescenta) te su prezentirani rezultati brojnih istraživanja prema ko- jima vršnjaci imaju značajan utjecaj na manifestiranje rizičnog socijalnog ponašanja

adolescenata. Međutim, Lebedina-Manzoni (2008.) i suradnici navode da adolescenti nisu pasivne osobe čije je ponašanje isključivo odgovor na utjecaj vršnjaka. Svi mi samostalno i svjesno biramo društvo s kojim želimo provodi vrijeme i ući u različite socijalne interakcije. Stoga je sam odabir društva važan čimbenik za razumijevanje ponašanja adolescenata u kontekstu vršnjaka. Urberg i suradnici (2003., prema Lebedina-Manzoni i sur., 2008.) navode rezultate različitih istraživanja prema kojima su efekti odabira prijatelja jednako važni kao i efekti utjecaja prijatelja na ponašanja adolescenata, osobito rizična ponašanja. Također, prema iskazima mladih vršnjački pritisak nije čest u njihovom životu te smatraju da se podcjenjuju njihove sposobnosti ukoliko se misli da oni lako popuštaju vršnjačkim pritiscima (Berndt i Murphy, 2002.).

Svakako je važno istaknuti i brojne pozitivne utjecaje vršnjaka na razvoj adolescenata. Istraživači su dokazali da pozitivan vršnjački utjecaj može dijelom ublažiti negativne roditeljske odgojne postupke. Utvrđeno je da vršnjaci djeluju i kao moderatori odnosa između negativnog roditeljstva (nizak nadzor, a stroga disciplina) i eksternaliziranih problema u ponašanju (Lansford i sur., 2003.). Vršnjačke grupe, u velikom broju slučajeva, predstavljaju adolescentu zamjensku obitelj (Brown i sur., 1986., Besag, 1989., prema Cullingford i Morrison, 1997.). Brown (1986., prema Cullingford i Morrison, 1997.) smatra da ako ne postoji emocionalna povezanost adolescenta i njegove obitelji, grupa postaje temelj, najvažnija pomoć i potpora pojedincu u njegovom razvoju i formiranju identiteta. Vršnjaci mogu pozitivno djelovati i na akademski uspjeh adolescenata. Ako su članovi grupe kojoj pripada adolescent uspješni u školskim aktivnostima i on sam će biti motiviran postići što bolji uspjeh u školi.

Ponašanje adolescenata u grupi vršnjaka svakako je potrebno "sagledavati kao složen proces koji objedinjuje osobine samog adolescenta, uvjerenja, vrijednosti i stavove koje nosi iz okoline primarne socijalizacije (obitelj, škola, susjedstvo), čimbenike koji su doprinijeli odabiru specifičnog društva vršnjaka koje ima svoja uvjerenja, vrijednosti i stavove, te neposredno ponašanje vršnjaka u određenom kontekstu" (Lebedina-Manzoni i sur., 2008., 404).

Važno je napomenuti da se i pozitivni i negativni vršnjački utjecaji događaju uglavnom u slobodno vrijeme adolescenta. Slobodno vrijeme je aktualan fenomen suvremenog, današnjeg društva. Ovu društvenu blagodat treba kontrolirati, korisno usmjeriti, za nju se pripremiti i "kultivirati" da bismo u svemu tome mogli uživati (Previšić, 2000.).

Umjesto zaključka

Općepoznata je činjenica da su obiteljski i vršnjački odnosi ključni za socijalni i emocionalni razvoj adolescenata. Međutim, brojna istraživanja u prošlosti obiteljski i vršnjački utjecaj istraživali su izolirano te se smatralo da obitelj ima dominantan utjecaj na pojedinca tijekom njegovog djetinjstva, dok se u razdoblju adolescencije obiteljski utjecaj znatno smanjuje (pa čak i gubi), a vršnjački intenzivira. Zadnje desetljeće značajan broj istraživanja napravio je odmak od ove tradicionalne pretpostavke o roditeljskim i vršnjačkim odnosima: da roditelji nemaju značajan utjecaj na život adolescenata i da gube sposobnost nadziranja dječjih interakcija s vršnjacima te da su roditelji i vršnjaci dvije suprotstavljene strane koje se bore za dominaciju u životu adolescenata (Brown i Bakken, 2011., Bourdeau i sur., 2011.).

Dakako da različiti prioriteti roditelja i adolescenata ponekad mogu biti izvor sukoba među njima, no smatra se da su oni čak i potrebni za zdrav razvoj adolescentske neovisnosti (Blos, 1967., prema Larson i sur., 2007.). Znanstvenici 80-tih godina prošlog stoljeća dolaze do spoznaje da razvoj adolescentske neovisnosti nije u suprotnosti s održavanjem bliskih i prijateljskih odnosa s roditeljima. Trenutačna istraživanja sugeriraju da je najbolji put k razvoju adolescentske autonomije postupno pregovaranje o neovisnosti unutar obitelji (Larson i sur., 2007.). Adolescenti sazrijevanjem postupno razvijaju odgovornije ponašanje i postaju samostalniji te sukladno tome roditelji im daju veću slobodu i odgovornost. Samostalni, samopouzđani i odgovorni adolescenti svakako će znati iskoristiti sve blagodati vršnjačkog svijeta i druženja te kvalitetno i konstruktivno provoditi svoje slobodno vrijeme s vršnjacima.

Literatura

- Anderson, A. L., Hughes, L. A. (2009.), Exposure to Situations Conducive to Delinquent Behavior: The Effects of Time Use, Income, and Transportation. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 46 (1), 5-34.
- Aquilino, W. S. (1997.), From Adolescent to Young Adult: A Prospective Study of Parent-Child Relations during the Transition to Adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, 59 (3), 670-686.
- Bastašić, Z. (1995.), Pubertet i adolescencija. Zagreb: Školska knjiga.
- Bayer, J. K., Sanson, A. V., Hemphill, S. A. (2006.), Parent Influences on Early Childhood Internalizing Difficulties. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27 (6), 542-559.
- Berndt, T. J., Murphy, L. M. (2002.), Influences of friends and friendships: Myths, truths, and research recommendations. *Advances in Child Development and Behavior*, 30, 275-310.

- Bollmer, J. M., Milich, R., Harris, M. J., Maras, M. A. (2005.), A Friend in Need: The Role of Friendship Quality as a Protective Factor in Peer Victimization and Bullying. *Journal of Interpersonal Violence*, 20 (6), 701-712.
- Bourdeau, B., Miller, B. A., Duke, M. R., Ames, G. M. (2011.), Parental Strategies for Knowledge of Adolescents' Friends: Distinct from Monitoring?. *Journal of Child and Family Studies*, 20 (6), 814-821.
- Brown, B. B., Bakken, J. P. (2011.), Parenting and Peer Relationships: Reinvigorating Research on Family-Peer Linkages in Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 21 (1), 153-165.
- Buljan-Flander, G., Karlović, A. (2004.), *Odgajam li dobro svoje dijete?* Zagreb: Marko M. Conger, J. (1986.), *Mladenaštvo-život pod pritiskom*. Zagreb: Globus.
- Cullingford, C., Morrison, J. (1997), Peer Group Pressure within and outside School. *British Educational Research Journal*, 23 (1), 61-80.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006.), *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Daniel, E., Benish-Weisman, M., Knafo, A., Boehnke, K., Schiefer, D., Möllering, A. (2012.), Value Differentiation in Adolescence: The Role of Age and Cultural Complexity. *Child Development*, 83 (1), 322-336.
- Deković, M., Raboteg-Šarić, Z. (1997), Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima. *Društvena istraživanja*, 6 (4-5), 427-445.
- Delač Hrupelj, J., Miljković, D., Lugomer Armano, G. i sur. (2000.), *Lijepo je biti roditelj: priručnik za roditelje i djecu*. Zagreb: Creativa.
- Douvan, E., Adelson, J. (1966.), *The adolescent experience*. New York: Wiley.
- Đuranović, M. (2012.), *Utjecaj vršnjaka na rizično socijalno ponašanje učenika*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Feinberg, M. E., Kan, M. L., Hetherington, E. M. (2007.), The Longitudinal Influence of Coparenting Conflict on Parental Negativity and Adolescent Maladjustment. *Journal of Marriage and the Family* 69 (3), 687-702.
- Forward, S., Buck, C. (2002.), *Otrovni roditelji*. Zagreb: Bios.
- Fuligni, A. J., Eccles, J. S., Bonnie, J. L., Clements, P. (2001.), Early Adolescent Peer Orientation and Adjustment during High School. *Developmental Psychology*, 37 (1), 28-36.
- Gaertner, A. E., Fite, P. J., Colder, C. R. (2010.), Parenting and Friendship Quality as Predictors of Internalizing and Externalizing Symptoms in Early Adolescence. *Journal of Child and Family Studies*, 19 (1), 101-108.
- Gil-Rivas, V., Greenberger, E., Chen, C., Lopez-Lena, M. M. (2003.), Understanding Depressed Mood in the Context of a Family-Oriented Culture. *Adolescence*, 38 (149), 93-109.
- Gilman, R., Huebner, S. (2003.), A Review of Life Satisfaction Research with Children and Adolescents. *School Psychology Quarterly*, 18 (2), 192-205.
- Giordano, P. C., Schroeder, R. D., Cernkovich, S. A. (2007.), Emotions and Crime over the Life Course: A Neo-Meadian Perspective on Criminal Continuity and Change. *American Journal of Sociology*, 112(6), 1603-1661.
- Hayes, L., Hudson, A., Matthews, J. (2007.), Understanding Parental Monitoring through Analysis of Monitoring Episodes in Context. *International Journal of Behavioral and Consultation Therapy*, 3 (1), 96-108.
- Hodžić, A., Bijelić, N., Cesar, N. (2003.), *Spol i rod pod povećalom: priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije*. Zagreb: Cesi.

- Hoffmann, J. P. (2006.), Family Structure, Community Context, and Adolescent Problem Behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 35 (6), 867-880.
- Ilišin, V. (1999.), Mladi na margini društva i politike. Zagreb: Alinea.
- Johnson, W. L., Giordano, P. C., Manning, W. D., Longmore M. A. (2011.), Parent-Child Relations and Offending During Young Adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, 40 (7), 786-799.
- Juul, J. (2008.), Život u obitelji. Zagreb: Naklada Pelago.
- Jurčević-Lozančić, A. (2005.), Izazovi odrastanja. Petrinja: Visoka učiteljska škola Petrinja.
- Keresteš, G. (2001.), Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majki. *Društvena istraživanja*, 10 (4-5), 903-925.
- Klarin, M. (2006.), Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji-kontekst razvoja djeteta. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lacković-Grgin, K. (2006.), Psihologija adolescencije. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lansford, J. E., Criss, M. M., Pettit, G. S., Dodge, K. A., Bates, J. E. (2003.), Friendship Quality, Peer Group Affiliation, and Peer Antisocial Behavior as Moderators of the Link Between Negative Parenting and Adolescent Externalizing Behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 13 (2), 161-184.
- Larson, R. W., Pearce, N., Sullivan, P. J., Jarrett, R. L. (2007.), Participation in Youth Programs as a Catalyst for Negotiation of Family Autonomy with Connection, *Journal of Youth and Adolescence*, 36 (1), 31-45.
- Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M., Ricijaš, N. (2008.), Podložnost vrnjačkom pritisku kod adolescenata-izazovi definiranja i mjerenja. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (3), 401-419.
- Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M. (2011.), Percepcija sebe kod adolescenata u Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19 (1), 39-50.
- Maleš, D. (1995.), Između djetinjstva i zrelosti. Đakovo: Temposhop.
- Miliša, Z., Zloković, J. (2008.), Odgoj i manipulacija djecom u obitelji i medijima. Zagreb: Marko M.
- Miljković, D., Rijavec, M. (2001.), Razgovori sa zrcalom: psihologija samopouzdanja. Zagreb: IEP.
- Oberle, E., Schonert-Reichl, K. A., Zumbo, B. D. (2011.), Life Satisfaction in Early Adolescence: Personal, Neighborhood, School, Family, and Peer Influences. *Journal of Youth and Adolescence*, 40 (7), 889-901.
- Patrick, M. R., Snyder, J., Schrepferman, L. M., Snyder, J. (2005). The Joint Contribution of Early Parental Warmth, Communication and Tracking, and Early Child Conduct Problems on Monitoring in Late Childhood. *Child Development*, 76 (5), 999-1014.
- Previšić, V. (2000.), Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse. *Napredak*, 141 (4), 403-410.
- Raboteg-Šarić, Z., Merkaš, M., Majić, M. (2011.), Nada i optimizam adolescenata u odnosu na roditeljski odgojni stil. *Napredak*, 153 (3-4), 373-388.
- Renk, K., Roddenberry, A., Oliveros, A., Roberts, R., Meehan, C., Liljequist, L. (2007.), An Examination of Conflict in Emerging Adulthood Between College Students and Their Parents. *Journal of Intergenerational Relationships*, 4(4), 43-61.
- Rezić, L., Miharija, Ž., Milanović, M. (2010.), Sukobi u obitelji. Zagreb: Udruženje Djeca prva.
- Sakoman, S. (2009.), Uloga obitelji u razvoju ovisničkih ponašanja. *Medicus*, 18 (2), 193-204.

- Shaw, R., Wood, S. (2009.), Epidemija popustljivog odgoja. Zagreb: V. B. Z.
- Sommers-Flanagan, R. (2006.), Kada nas dijete zabrinjava. Lekenik: Ostvarenje.
- Sremić, I., Rijavec, M. (2010.), Povezanost percepcije majčinog i očevog roditeljskog ponašanja i školskog uspjeha kod učenika osnovne škole. *Odgovorne znanosti*, 12 (2), 347-360.
- Sullivan, K., Cleary, M., Sullivan, G. (2004.), *Bullying in Secondary Schools*. London: Paul Chapman Publishing
- Torre, R. (2001.), *Droge: dugo putovanje kroz noć*. Zagreb: Promotor zdravlja.
- Youniss, J. (1980.), *Parents and peers in social development*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wiseman, A. M. (2011.), Family Involvement for Adolescents in a Community Poetry Workshop: Influences of Parent Roles and Life Context Variables. *School Community Journal*, 21 (2), 99-118.

Family and peers in the life of adolescents

Summary

The role of family and peers in the life of adolescents is an inexhaustible topic of scientific research worldwide. It is an indisputable fact that both have significant influence on social and emotional life of adolescents. However, for years scientists have separately studied the influence of family and peers on the life of adolescents and presented them as inversely proportionate: while one of them rises, the other one falls. Modern scientific research has made a detachment from this supposition and it is said that parents and peers are not two opposing parties competing which of them will have greater influence on adolescents. Both parents and peers significantly influence the adolescents and are equally important for their harmonious social and emotional development.

Key words: adolescence, adolescents, family, parental supervision, peers, peer influence